

(Политика, 8.2.2010)

Књига Јаше Алмулија „Јевреји и Срби у Јасеновцу”, коју је недавно објавио „Службени гласник”, промовисана је 27. јануара у Коларчевој задужбини, у оквиру програма обележавања Међународног дана сећања на жртве холокауста, у организацији Министарства рада и социјалне политике. Пошто аутор није могао да присуствовао промоцији, разговор смо приредили користећи електронску пошту на релацији Београд–Лондон.

У књизи сте објавили своје разговоре с девет Јевреја и шест Срба који су побегли или су се пробили из Јасеновца 22. априла 1945. године. Који сте главни закључак извукли из тих сведочена?

– Закључио сам да је Јасеновац у усташкој Независној Држави Хрватској био много страшнији логор смрти него Аушвиц у окупираној Пољској, то највеће нацистичко стратиште. Покојни Ђорђе Лебовић, драмски писац, у мојој књизи *Живи и мртви* сведочио је да су Немци у Аушвицу настојали да жртве до последњег часа не дознају да ће у гасним коморама бити угушене и у крематоријумима спаљене, да се не ремети ток њиховог индустријског начина убијања. Хрватске усташе су отворено убијале на најдивљачкији начин сопственим рукама, ножевима, маљевима, гвозденим шипкама и врло ретко мецима, о чему у мојој новој књизи подробно говори покојни пуковник Златко Вајлер.

Лебовић је, зар не, као помоћник стаклоресца радио на демонтирању једног од крематоријума у Аушвицу пре доласка Црвене армије?

– Захваљујући томе он је и видео просторију испред гасне коморе где су жртве скидале одећу и у којој су опомињане: „Запамтите број где сте оставили одећу да је после не бисте тражили”. Давали су им лажне сапуне а у душегупки су на плафону били лажни тушеви, да изгледа као купаоница. А усташе су у селу Градини, на босанској страни, преко пута Јасеновца, клали Србе, Јевреје и Роме, антифашисте Хрвате и друге противнике усташког режима, пред отвореним ракама.

И долазак у ове логоре се разликовао?

– Немци су без вике и суровости дочекивали сужње допремљене сточним вагонима и на станичној платформи одвајали способне за ропски рад, од старијих, слабијих и од жена с децом. Њих су упућивали у гасне коморе и у камионе позивали оне који мисле да не могу да пешаче. „Како су ти Немци љубазни”, рекао је један здрав човек тридесетих година и сео у камион који га је одвео у смрт. Усташе су уводиле сужње у Јасеновац уз батине, кундачење и вику, често су убијали оне који не могу брзо да ходају или да трче. У Аушвицу је сваком стражару било одређено шта треба и може да чини, а у Јасеновцу је сваки усташа могао да злоставља и убија по својој вољи. Пуковник Божо Шварц у својој књизи сведочи да је Љубо Милош, једно време командант у Јасеновцу, испробао нову машинку пуцајући у логораше у пролазу. Архитекта Брацо Данон говорио ми је о усташком стражару Жући који је зауставио заточеника и питао одакле је и шта је био. Овај је одговорио да је адвокат из Загреба, а Жућа му је одвратио: „Знам ја вас” и постранце му зарио нож у врат. Престрављени човек је остао на ногама. Жућа је извадио дуванкесу, савио цигарету, запалио је и мирно пушио док је несретник стајао с ножем у врату. Када је цигарета догорела, Жућа га је брзим потезом заклао. Пред једном бараклом Браца је видео пободену гвоздену шипку. Рекли су му да су усташе за њу везивале људе и зими их поливали водом, док се не претворе у комаде леда.

Какве закључке изводите из поређења начина убијања у Аушвицу и Јасеновцу?

– Поређења не значе да Немци нису били свирепи ако тиме нису реметили индустријско убијање. Моја саговорница Жермен Коен из Солуна видела је како немачки стражар баца камен и наређује некој девојци да га узме. Онда је напуњао вучјака да је сустигне и силовао је. Изгризена и силована девојка је исте ноћи преминула.

Како тумачите свирепости Јасеновца?

– Стражари су у Јасеновац довођени из најзаосталијих, сиромашних делова Херцеговине и Босне. Полугладни и примитивни брзо су постајали свирепе убице. Поједини официри су били патолошки типови, а сви су били индоктринирани. Васпитавала их је у верској мржњи Католичка црква, чијој сам улози посветио десетину књиге. Три команданта Јасеновца су раније били католички свештеници. Ватикан је

Католичкој цркви у Хрватској одавно доделио улогу бастиона против православља, за које је загребачки надбискуп Степинац рекао да је шизма гора од протестантизма. Омраза је стварана и због незадовољства хрватских феудалних господара положајем Срба, који су као слободни сељаци ратници у Крајини бранили аустријску царевину. Завидели су им и зависни хрватски кметови. Отуда и одлука усташа да се трећина Срба убије, трећина протера и трећина преведе на католичанство. Најмасовнија убијања вршена су у Јасеновцу.

На крају описујете и спор око нове поставке музеја у Јасеновцу која је доживела тешке критике. Да ли је у поставци ишта мењано?

– Није ништа мада су критике упутили и Ефраим Зуроф из Центра „Симон Визентал” у Јерусалиму, представник Срба у Хрватској Милорад Пуповац и Јулија Кош из Јеврејске општине у Загребу која је изрекла најоштрије критике – да би садашњом поставком и усташе биле задовољне. У књизи сам забележио речи једног кустоса музеја да је предлог измена сачињен, али ништа није измењено. Пре непуна два месеца о томе сам питао Наташу Јовичић, директорку Спомен-подручја Јасеновац. Она је игнорисала критике и рекла да су њима важни стручни рецензенти, као да су они политички бесполна бића. Према Јовичићки, измене нису планиране јер се с тим нису сложили аутори нове поставке. Из њених речи произлази да ће бити вршене само допуне музејске поставке а не измене и исправке.

Какве допуне?

– Оне треба да се нађу у новом здању које се не гради због кризе и недостатка новаца. Тако и после три године и многих критика, музеј у Јасеновцу остаје онакав какав би се свиђао и усташама. Ваљда ће већ други пораз Туђмановог ХДЗ-а на председничким изборима прочистити атмосферу, а избор Иве Јосиповића из Социјалдемократске странке донети и тражене исправке музејске поставке о јасеновачком логору.

(Разговор водио **Слободан Кљакић**)